

Rumantsch è ina lingua naziunala, ma ina lingua parzialmain uffiziala da la Confederaziun, numnadamain en la correspundenza cun persunas da lingua rumantscha. La translaziun d'in decret federal serva a l'infurmaziun, n'ha dentant nagina validitad legala.

Constituziun dal chantun Grischun

dals 18 da matg 2003/14 da settember 2003 (versiun dals 20 da settember 2023)¹

Nus, il pievel dal chantun Grischun,
conscients da nossa responsabladad avant Dieu sco er envers ils conumans e la natira,
cun l'intenziun da proteger la libertad, la pasch e la dignitad umana, da garantir la
democrazia ed il stadi da dretg, da promover la prosperitad e la giustia sociala e da
mantegnair in ambient intact per las generaziuns futuras,
cun l'intenziun da promover la trilinguitad e la varietad culturala e da mantegnair
quellas sco part da l'ierta istorica,

ans dain la sequenta constituziun:

I. Disposiziuns generalas e princips da l'agir dal stadi

Art. 1

Il chantun
Grischun

Il chantun Grischun è in stadi da dretg liberal, democratic e social.

Art. 2

Relaziuns cun la
confederaziun,
cun ils chantuns
e cun l'exteriur

¹ Il chantun Grischun è in chantun autonom da la confederaziun svizra.

² El sustegna la confederaziun en l'ademplement da sias incumbensas.

³ El collavura cun auters chantuns e cun l'exteriur vischin.

⁴ El promova la comunicaziun ed il barat tranter las parts dal pajais e las cuminanzas linguisticas da la Svizra.

Acceptada dal pievel ils 18 da matg 2003 / ils 14 da sett. 2003, entrada en vigor il 1. da schan. 2004; garanzia dals 15 da zercl. 2004 (BB1 2004 3643 art. 1 1107).

¹ Questa publicaziun sa basa sin las midadas en il rom da las garantias federalas publicgadas en il BB1. Ella po divergiar temporarmain da la publicaziun en la collecziun da leschas chantunals. La data da la versiun è pia quella da l'ultima garanzia federala publicgada en il Fegl uffizial federal.

Art. 3

Linguas

¹ Il tudestg, il rumantsch ed il talian èn las linguas chantunalas ed uffizialas equivalentas dal chantun.

² Il chantun e las vischnancas sustegnan e prendan las mesiras necessarias per mantegnair e per promover la lingua rumantscha e taliana. Els promovon la communicaziun ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.

³ Las vischnancas determineschon lur linguas uffizialas e lur linguas da scola, e quai en il rom da lur cumpetenzza ed en cooperaziun cun il chantun. En quest connex respectan ellas la cumposiziun linguistica usitada e resguardan las minoritads linguisticas tradiziunalas.²

Art. 4

Separaziun e limitaziun da las pussanzas

¹ La structura dal stadi e l'applicaziun da la pussanza statala sa basan sin ils princips da la separaziun e da la limitaziun da las pussanzas.

² Las autoritads coopereschon en il rom da lur cumpetenzas per ademplir las finamiras dal stadi.

Art. 5

Stadi da dretg

¹ La basa ed il cunfin da l'agir dal stadi è il dretg.

² L'agir dal stadi sto succeder en l'interess public e sto esser commensurà.

³ Las autoritads e las persunas privatas ageschan en buna fai.

Art. 6

Responsabladad individuala e sociala

Mintga persona porta responsabladad per sasez e conresponsabladad per la cuminanza e per il mantegniment da la basa da viver.

II. Dretgs fundamentals e finamiras socialas**Art. 7**

Dretgs fundamentals e finamiras socialas

Ils dretgs fundamentals e las finamiras socialas èn garantids en il rom da la constituziun federala³ e da las cunvegns internaziunalas impegnativas per la Svizra.

² Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

³ SR 101

Art. 8

Garanzias da
procedura e
protecziun legala

Las garanzias da procedura e la protecziun legala èn garantidas en il rom da la constituziun federala⁴ e da las convegnas internaziunalas impegnativas per la Svizra.

III. Dretgs politics**1. En general****Art. 9**

Dretg da votar e
d'eleger

¹ Il dretg da votar e d'eleger han tut las burgaisas svizras e tut ils burgais svizzers che han cumpleni il 18avel onn e ch'abitan en il chantun.

² Exclusas dal dretg da votar e d'eleger èn persunas che stattan sut assistenza cumplessiva u che vegnan represchentadas tras ina persuna che ha l'incumbensa d'avair quità dad ellas pervia d'incapacitad permanenta da giuditgar.⁵

³ La lescha regla il dretg da votar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'exteriur en chaussas chantunalas.

⁴ A norma dal dretg communal pon las vischnancas conceder a las Svizras ed als Svizzers a l'exteriur respectivamain a las estras ed als esters il dretg da votar sco er il dretg d'eleger activ e passiv en chaussas communalas.

Art. 10

Principis
d'elecziun e da
votaziun

¹ Il dretg d'eleger e da votar general, egual, liber, direct e secret è garanti. Resalvadas restan votaziuns cun tegnair si il maun en radunanzas communalas.⁶

² Ils projects da votaziun duain esser simpels ed enclagentaivels. I sto vegnir garantida ina furmaziun ed ina manifestaziun nunfalsifitgada da la voluntad.

Art. 11

Cumpetenzas
electoralas

Las persunas cun dretg da votar elegian:

1. las commembras ed ils commembers dal cussegl grond sco er lur suppleantas e suppleants;
2. las commembras ed ils commembers da la regenza;

⁴ SR 101

⁵ Acceptada dal pievel ils 11 da mars 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2013; garanzia dals 11 da mars 2013 (BBI 2013 2619 art. 1 cifra 4 195).

⁶ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2017; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

3. las commemoras grischunas ed ils commembers grischuns dal cussegl naziunal e dal cussegl dals chantuns;
- 4.⁷ las commemoras ed ils commembers da las dretgiras regiunalas;
5. e 6.⁸ ...
7. las commemoras ed ils commembers da las autoritads communalas a norma da la legislaziun;
8. ulteriuras autoritads, titularas e titulars d'in uffizi a norma da la legislaziun.

2. Iniziativa dal pievel

Art. 12

Object

¹ 4 000 personas cun dretg da votar u in settavel da las vischnancas pon pretender cun ina iniziativa ina revisiun totala u parziala da la constituziun chantunala.

² 3 000 personas cun dretg da votar u in otgavel da las vischnancas pon pretender cun ina iniziativa:

1. da relaschar, da midar u d'abolir ina lescha u in conclus suttamess tenor la constituziun a la votaziun dal pievel;
2. d'inoltrar ina iniziativa dals chantuns a l'assemblea federala.

Art. 13

Forma

¹ Ina iniziativa po vegnir inoltrada sco proposta generala u sco sbocz elavurà.

² Ina iniziativa per ina revisiun totala da la constituziun chantunala u per l'elavuraziun d'in conclus dastga vegnir inoltrada mo sco proposta generala.

Art. 14

Nunvalaivladad

¹ Ina iniziativa è totalmain u parzialmain nunvalaivla, sch'ella:

1. na mantegna betg l'unitad da la furma u da la materia;
2. stat evidentamain en cuntradicziun cun il dretg surordinà;
3. n'è betg realisabla;
4. prevesa ina retroactivitad che na correspunda betg als principis dal stadi da dretg.

⁷ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

⁸ Aboli en la votaziun dal pievel ils 23 da sett. 2012, cun effect a partir dal 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

² Ella po vegnir declarada per parzialmain nunvalaivla, sche la voluntad da las iniziantas e dals iniziants na vegn betg sfalsifitgada tras quai e sch'ina unitad raschunaivla resorta dal project.

³ Davart la nunvalaivladad decida il cussegl grond. Cunter questa decisiun po vegnir recurri tar la dretgira administrativa.

Art. 15

Procedura

¹ Ina iniziativa dal pievel ed in sboz elavurà che sa basa sin ina proposta generala ston vegnir suttamess al pievel per la votaziun entaifer dus onns dapi l'inoltraziun u vegnir suttamess al referendum facultativ. Il termin po vegnir prolungà dal cussegl grond per sis mais.

² Il cussegl grond po confruntar mintga iniziativa cun ina cuntraproposta.

³ Las votaziuns davart l'iniziativa e davart la cuntraproposta han lieu il medem mument.

3. Referendum

Art. 16

Referendum
obligatoric

A la votaziun dal pievel vegnan suttamess:

1. midadas da la constituziun chantunala;
2. la conclusiun, midada u visada da contracts interchantunals ed internaziunals cun in cuntegn che mida la constituziun;
3. iniziativas dal pievel che na vegnan betg acceptadas dal cussegl grond u las qualas el confrunta cun ina cuntraproposta;
4. conclus dal cussegl grond davart novas expensas singulas che surpassan 10 milliuns francs e davart novas expensas regularas annualas che surpassan 1 milliun francs;
5. conclus dal cussegl grond davart dumondas da princip tenor l'artitgel 19 alinea 1;
- 6.⁹ ...

Art. 17

Referendum
facultativ

¹ Sche 1 500 persunas cun dretg da votar u in dieschavel da las vischnancas pretendan il referendum facultativ, vegnan suttamess a la votaziun dal pievel:

1. il decret, la midada u l'aboliziun da leschas;

⁹ Aboli en la votaziun dal pievel dals 3 da mars 2013, cun effect a partir dal 1. da matg 2013; garanzia dals 24 da sett. 2014 (BBI 2014 7859 art. 1 cifra 6 3723).

2. la conclusiun, la midada u la visada da contracts interchantunals ed internaziunals cun in cuntegn che mida la lescha;
3. conclus dal cussegl grond davart novas expensas singulas tranter 1 milliun francs e 10 milliuns francs sco er davart novas expensas regularas annualas tranter 300 000 francs ed 1 milliun francs.

² Il cussegl grond po suttametter al referendum facultativ conclus che pertutgan sia cumpetenzza definitiva. Conclus davart il pe da taglia, davart il preventiv e davart il quint dal stadi sco er affars da giustia ed elecziuns na pon betg vegnir suttamess al referendum.

³ La dumonda per exequir la votaziun dal pievel sto vegnir fatga entaifer 90 dis sunter la publicaziun uffiziala dal conclus.

Art. 18

Dretg d'urgenza

¹ Leschas che na supportan betg in retard da lur entrada en vigur, pon vegnir messas en vigur immediatamain, sch'il cussegl grond concluda l'urgenza cun ina maiorità da dus terzs da las commembras e dals commembers.

² Ellas èn suttamessas al referendum facultativ posteriur.

Art. 19

Dumondas da princip e variantas

¹ Il cussegl grond po concluder votaziuns dal pievel davart dumondas da princip.

² El po proponer ina varianta per in project suttamess al referendum obligatoric u facultativ.

³ Sch'i dat ina votaziun dal pievel, è da suttametter ultra dal project principal er la varianta a las personas cun dretg da votar. Sch'i na dat betg ina votaziun dal pievel, scroda la varianta.

4. Partidas politics

Art. 20

Posiziun

¹ Las partidas politics coopereschon en il process da la furmaziun da l'opiniun e da la voluntad.

² Ellas pon vegnir sustegnidas dal chantun, premess che lur finamiras e che lur organisaziun correspundian als principis democratics ed als principis dal stadi da dretg.

IV. Autoritads e dretgiras

1. En general

Art. 21

Elegibladad

¹ En las autoritads ed en las dretgiras chantunalas sco er en il cussegl dals chantuns èn elegiblas las persunas cun dretg da votar en il chantun. La lescha po prevarir che la premissa d'elegibladad stoppia esser ademplida pir il mument da l'entrada en uffizi.¹⁰

² Ulteriuras premissas d'elegibladad per las autoritads e per las dretgiras chantunalas sco er las cundiziuns d'engaschament dal personal chantunal vegnan regladas en la lescha.

³ La lescha regla la suspensiun da l'uffizi e la destituziun da l'uffizi dals commembers d'autoritads e da dretgiras.¹¹

Art. 22

Incum-
patibilitads

¹ Nagin na po appartegnair a sia autoritad directa da surveglianza.

² Commembras e commembers da la regenza e da las autoritads giudizialas sco er il personal chantunal en uffizi cumplain e principal na pon betg appartegnair al cussegl grond.

³ Derschadras e derschaders na pon betg appartegnair il medem mument a la regenza u ad in'otra autoritad giudiziala en il chantun.

⁴ Las commembras ed ils commembers da la regenza sco er las commembras ed ils commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala na pon betg appartegnair a l'assemblea federala u al tribunal federal.

⁵ La lescha regla ulteriurs cas d'incumpatibilitad d'uffizis e d'incumbensas, l'exclusiun da parentas e da parents sco er las excepziuns.

Art. 23

Perioda d'uffizi

La perioda d'uffizi dal cussegl grond, da la regenza, da las dretgiras sco er da las commembras e dals commembers dal cussegl dals chantuns munta a quatter onns.

Art. 24

Immunitad

¹⁰ Acceptada dal pievel ils 26 da nov. 2006, entrada en vigur il 1. da schan. 2007; garanzia dals 6 da mars 2008 (BBl 2008 2493 art. 1 cifra 8, 2007 7663).

¹¹ Acceptada dal pievel ils 26 da nov. 2006, entrada en vigur il 1. da schan. 2007; garanzia dals 6 da mars 2008 (BBl 2008 2493 art. 1 cifra 8, 2007 7663).

¹ Las commembras ed ils commembers dal cussegl grond e da la regenza na pon betg vegnir fatgs giuridicamain responsabels per lur remartgas en il cussegl grond ed en sias cumissiuns.

² La lescha po prevar ulteriuras furmas d'immunitad ed extender quella sin ulteriuras persunas.

Art. 25

Infurmaziun

Las autoritads e las dretgiras infurmeschan regularmain la publicitad davart lur activitad.

Art. 26

Responsabladad dal stadi

¹ Il chantun, las regiuns e las vischnancas sco er las ulteriuras corporaziuns da dretg public ed ils instituts autonoms stattan buns, independentamain da la culpa, per donns che lur organs e che las persunas ch'èn en lur servetsch han chaschunà illegalmain exequind lur activitads da servetsch.¹²

² La lescha po prevar excepziuns sco er ina responsabladad da duaivladad per donns chaschunads tras in agir legal.

2. Il cussegl grond

A. Organisaziun

Art. 27

Cumposiziun ed elecziun

¹ Il cussegl grond sa cumpona da 120 commembras e commembers.

² L'elecziun succeda tenor la procedura electorala da proporz. La lescha po prevar quorums minimals ed ina cundiziun da maiorz.¹³

³ Il chantun è dividì en maximalmain 39 circuls electorals. La lescha regla, a tge circul electoral che las vischnancas appartegnan, sco er las consequenzas da fusiuns da vischnancas per il dumber dals circuls electorals.¹⁴

⁴ Ils mandats vegnan repartids sin ils circuls electorals correspondentamain a lur populaziun svizra.

⁵ La lescha regla la suppleanza.

¹² Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

¹³ Acceptada dal pievel ils 13 da zercl. 2021, entrada en vigur il 1. da oct. 2021; garanzia dals 16 da mars 2022 (FF 2022 780 art. 2, 2021 2904).

¹⁴ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

Art. 28

Posiziun da las
commembras e
dals
commembers dal
cussegl grond

¹ Las commembras ed ils commembers dal cussegl grond discutan e voteschan senza instrucziuns.

² Cun resalva dal secret professional ston ellas ed els preschentar publicamain lur relaziuns cun gruppas d'interess.

³ Envers l'administraziun han els ils dretgs speziels d'infurmaziun e d'invista, fixads en la lescha.

Art. 29

Publicitad da las
sesidas

Las sesidas dal cussegl grond èn per regla publicas.

B. Incumbensas**Art. 30**

Princip

Il cussegl grond pratitgescha, cun resalva dals dretgs dal pievel, la pussanza suprema. El è l'autoridad legislativa e l'istanza da surveglianza suprema dal chantun.

Art. 31

Legislaziun

¹ Tut las disposiziuns impurtantas ston vegnir relaschadas dal cussegl grond en furma da lescha.

² Disposiziuns impurtantas èn spezialmain quellas, per las qualas la constituziun prevesa la lescha sco er talas concernent:

1. l'intent e la dimensiun da restricziuns dals dretgs fundamentals;
2. il circol da las contribuentas e dals contribuent, l'object e la basa da calculaziun da las taxas, uschenavant che quellas n'èn betg da natira irrelevantas;
3. l'intent, il cuntegn e la dimensiun da prestaziuns statalas impurtantas;
4. ils princips da la repartiziun da las incumbensas tranter il chantun e las vischnancas;
5. ils princips da l'organisaziun e da las incumbensas da las autoritads e da las dretgiras;
6. il gener e la dimensiun dal transferiment d'incumbensas suveranas e d'autras incumbensas publicas impurtantas a purtadras ed a purtaders ordaifer l'administraziun chantunala.

³ La valaivladad da las leschas po vegnir limitada. Avant che prolongar sto vegnir examinada l'efficacitad da las leschas.

Art. 32

Ulteriuras cum-
petenzas legisla-
tivas

¹ Uschenavant che la furma da la lescha n'è betg prescritta, po il cussegl grond relaschar ordinaziuns, sch'el vegn autorisà explicitamain da la lescha da far quai.

² El approva ils contracts interchantunals ed internaziunals, uschenavant che la regenza n'è betg autorisada suletta da concluder els.

³ Il cussegl grond sto vegnir participà en furma adattada a la preparaziun da contracts interchantunals ed internaziunals impurtants.

Art. 33

Surveglianza e
surveglianza
suprema

¹ Il cussegl grond ha la surveglianza da la regenza sco er da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa.

² El è responsabel per la surveglianza suprema da l'administraziun, dals ulteriurs secturs da la giurisdicziun sco er d'autras purtadras e d'auters purtaders d'incumbensas publicas.

Art. 34

Planisaziun

¹ Il cussegl grond relascha las finamiras e las directivas politicas surordinadas.

² El tracta il program da la regenza, il plan da finanzas ed ulteriuras planisaziuns politicas fundamentalas da la regenza.

Art. 35

Finanzas

¹ Resguardond il plan da finanzas fixescha il cussegl grond il preventiv ed approva il quint dal stadi. La lescha po prevair excepziuns.¹⁵

² El fixescha l'atezza da las taglias a norma da la legislaziun fiscala.

³ El concluda definitivamain davart novas expensas singulas fin ad 1 milliun francs e davart novas expensas regularas annualas fin a 300 000 francs.

Art. 36

Elecziuns

Il cussegl grond elegia:

1. ses organs e sias cumissiuns;
2. il presidi da la regenza;

¹⁵ Acceptada dal pievel ils 26 da sett. 2004, entrada en vigur il 1. da schan. 2005; garanzia dals 6 d'oct. 2005 (BB1 2005 5995 art. 1 cifra 5 2891).

- 3.¹⁶ las commembras ed ils commembers da la Dretgira superiura e da la Dretgira da giusta;
4. ulteriuras titularas ed ulteriurs titulars d'in uffizi a norma da la legislaziun.

Art. 37

Eleccziuns Il cussegl grond decida davart dumondas da grazia. La lescha po delegar a la regenza la decisiun davart dumondas da grazia.

3. La regenza

A. Organisaziun

Art. 38

Cumposiziun ¹ La regenza sa cumpona da tschintg commembras e commembers.
² Ella prenda e represchenta ses conclus sco autoritad collegiala.

Art. 39

Eleccziun ¹ L'elecziun da la regenza succeda tenor la procedura electorala da maiorz.
² Il territori dal chantun furma il circul electoral.
³ Ina reelecziun è permessa duas giadas.

Art. 40

Presidi Il cussegl grond elegia or dal ravugl da la regenza la presidenta u il president sco er la vicepresidenta u il vicepresidente per ina perioda d'uffizi d'in onn.

Art. 41

Occupaziun accessoricca e represchentanza d'interess ¹ A las commembras ed als commembers da la regenza è scumandada tutta occupaziun accessoricca.
² La represchentanza dal chantun en organs d'interpresas u d'organisaziuns, a las qualas il chantun è participà u las qualas el sustegna, è permessa cun il consentiment da la regenza. La lescha po prevair ulteriuras excepziuns.

¹⁶ Acceptà en la votaziun dal pievel dals 27 da nov. 2022, en vigur dapi il 1. d'oct. 2023. Garanzia dals 20 da sett. 2023 (BBl 2023 2331 art. 4, 1495).

B. Incumbensas

Art. 42

Incumbensas da la regenza

¹ La regenza planisescha, fixescha e coordinescha las finamiras ed ils meds da l'agir dal stadi cun resalva da las cumpetenzas da las personas cun dretg da votar e dal cussegl grond.

² Ella fa regularmain in program da la regenza.

³ Ella exequescha las leschas e las ordinaziuns sco er ils conclus dal cussegl grond.

⁴ Ella represchenta il chantun vers l'intern e vers l'extern.

Art. 43

Direcziun da l'administraziun

¹ La regenza dirigia l'administraziun chantunala.

² Ella procura per l'activitad legala ed efficazia da l'administraziun e fixescha l'organisaziun da quella en il rom dal dretg chantunal.

Art. 44

Cooperaziun en il cussegl grond

¹ La regenza prepara las fatschentas dal cussegl grond, uschenavant che quel na las elavura betg independentamain.

² Ella preschenta al cussegl grond sbozs per midadas da la constituziun, da leschas, d'ordinaziuns e da conclus.

³ Las commembras ed ils commembers da la regenza sa participeschan en funcziun consultativa a las sesidas dal cussegl grond e pon far propostas.

Art. 45

Legiferaziun

¹ La regenza relascha disposiziuns main impurtantas en furma d'ordinaziun.

² Ella è cumpetenta da negoziar contracts interchantunals ed internaziunals; sche quels pertutgan sia cumpetenza d'ordinaziun, è ella er cumpetenta da concluder tals.

Art. 46

Finanzas

La regenza fa il plan da finanzas e deliberescha il preventiv sco er il quint dal stadi per mauns dal cussegl grond.

Art. 47

Ulteriuras
incumbensas

Ulteriuras incumbensas da la regenza èn spezialmain:

1. il contact cun la confederaziun e cun ils auters chantuns sco er cun l'exteriur vischin, resguardond eventualas posiziuns dal cussegl grond;
2. elecziuns, uschenavant che quellas n'èn betg vegnidas surdadas ad auters organs;
3. il rapport annual davart l'activitad da la regenza e da l'administraziun per mauns dal cussegl grond;
4. il mantegniment da l'urden public e da la segirezza publica;
5. la surveglianza da corporaziuns da dretg public sco er d'autras purtadras e d'auters purtaders d'incumbensas publicas dal chantun.

Art. 48

Situaziuns
extraordinarias

¹ La regenza po relaschar ordinaziuns u prender conclus senza ina basa legala per far frunt a disturbis gravants ch'èn succedids u che smanatschan directamain la segirezza publica sco er per far frunt a crisis socialas.

² Talas ordinaziuns e tals conclus ston vegnir approvads dal cussegl grond e scrodan il pli tard in onn suenter l'entrada en vigur.

C. Administraziun**Art. 49**

Departaments e
chanzlia
chantunala

¹ L'administraziun chantunala vegn dividida en departaments tenor secturs da gestiun. La regenza regla ils champs d'incumbensa dals departaments en in'ordinaziun.

² La chanzlia chantunala è il post general da stab, da coordinaziun e da colliaziun dal cussegl grond, da la regenza e da l'administraziun.

Art. 50

Ulteriuras
purtadras ed
ulteriurs
purtaders
d'incumbensas
publicas

¹ Il chantun po delegar l'adempliment d'incumbensas publicas a purtadras ed a purtaders ordaiifer l'administraziun chantunala.

² La surveglianza tras la regenza, ina cooperaziun commensurada dal cussegl grond e la protecziun legala ston esser garantidas.

³ Uschenavant che la furma da la lescha n'è betg prescritta, pon instituts autonoms dal dretg public chantunal relaschar ordinaziuns, sch'els vegnan autorisads explicitamain da la lescha da far quai.¹⁷

4. Dretgiras

Art. 51

Indipendenza ed imparzialitad

¹ L'indipendenza e l'imparzialitad da las dretgiras èn garantidas. En lur giurisdicziun èn las dretgiras obligadas mo al dretg.

² L'administraziun giudiziala è, cun resalva da las cumpetenzas dal cussegl grond, chaussa da las dretgiras.

³ En proceduras dispitaivlas na dastgan derschadras e derschaders betg represchentar partidas davant l'atgna instanza.

⁴ A commembras ed a commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala è scumandada tutta occupaziun accessoricca. La lescha po prevair excepziuns.

Art. 51a¹⁸

Finanzas, cooperaziun en il cussegl grond e legislaziun

¹ La dretgira chantunala e la dretgira administrativa suttamettan al cussegl grond il sboz per lur preventiv sco er il quint ed il rapport annual per l'approvaziun.

² Las presidentas ed ils presidents prendan part da las sesidas dal cussegl grond davart il preventiv, davart il quint e davart ils rapports annuals da las dretgiras. Ellas ed els han vusch consultativa e pon far propostas.

³ Uschenavant che la furma da la lescha n'è betg prescritta, pon las dretgiras relaschar ordinaziuns en il sector da l'administraziun giudiziala, sch'ellas vegnan autorisadas explicitamain tras la lescha da far quai.¹⁹

Art. 52

Survegianza da la giustia

¹ La dretgira chantunala ha la survegianza da tut ils secturs da la giurisdicziun civila e penala.

² Il cussegl grond ha la survegianza da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sco er la survegianza suprema dals ulteriurs secturs da la giurisdicziun.

¹⁷ Acceptada dal pievel ils 24 da sett. 2006, entrada en vigur il 1. da schan. 2007; garanzia dals 6 da mars 2008 (BBI 2008 2493 art. 1 cifra 8, 2007 7663).

¹⁸ Acceptada dal pievel ils 26 da nov. 2006, entrada en vigur il 1. da schan. 2007; garanzia dals 6 da mars 2008 (BBI 2008 2493 art. 1 cifra 8, 2007 7663).

¹⁹ Acceptà en la votaziun dal pievel dals 27 da nov. 2022, en vigur dapi il 1. d'avr. 2023. Garanzia dals 20 da sett. 2023 (BBI 2023 2331 art. 4, 1495).

³ La surveglianza e la surveglianza suprema sa restrenschan sin la gestiun e sin l'administraziun giudiziala.

Art. 53

Publicidad da las tractativas giudizialas

Las tractativas da las partidas davant dretgira èn publicas cun resalva da las excepziuns tenor la lescha.

Art. 54

Giurisdicziun civila e penala

La giurisdicziun civila e penala vegn exequida da:

1. la dretgira chantunala;
- 2.²⁰ las dretgiras regionalas sco dretgiras chantunals inferiuras;
- 3.²¹ ...

Art. 55

Giurisdicziun constituziunala ed administrativa

¹ La dretgira administrativa ha l'incumbensa da giuditgar en ultima instanza dispitas da dretg public, uschenavant ch'ina lescha na dispona betg autramain.

² La dretgira administrativa giuditgescha sco dretgira constituziunala:

1. recurs pervia da violaziun da dretgs constituziunals e politics sco er dal princip da la precedenza dal dretg surordinà;
- 2.²² recurs pervia da violaziun da l'autonomia da las vischnancas e d'autras corporaziuns da dretg public sco er da las baselgias chantunals.²³

³ En la procedura dal dretg constituziunal pon leschas ed ordinaziuns vegnir contestadas directamain sco er vegnir examinadas en il cas d'applicaziun.

Art. 56

Ulteriuras autoritads giudizialas sco er autoritads extrajudizialas

Tras la lescha pon vegnir instituidas ulteriuras autoritads giudizialas sco er extrajudizialas.

²⁰ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2017; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBl **2013** 7827 art. 1 cifra 4 3931).

²¹ Aboli tras il conclus dal pievel dals 17 da matg 2009, cun effect a partir dal

1. da schan. 2011; garanzia dals 8 da zercl. 2010 (BBl **2010** 4365 art. 1 cifra 5 2153).

²² Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2018; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBl **2013** 7827 art. 1 cifra 4 3931).

²³ Acceptada dal pievel ils 26 da nov. 2006, entrada en vigur il 1. da schan. 2007; garanzia dals 6 da mars 2008 (BBl **2008** 2493 art. 1 cifra 8, **2007** 7663).

5. Diever dals dretgs da cooperaziun en la confederaziun

Art. 57

Cussegl dals chantuns

¹ Las elecziuns dal cussegl dals chantuns succedan tenor la procedura electorala da maiorz. Ellas han lieu il medem mument sco las elecziuns en il cussegl naziunal.

² Il territori dal chantun furma il circul electoral.

Art. 58

Referendum chantunal

Il cussegl grond u la regenza pon pretender, en num dal chantun, che leschas federalas, conclus federals sco er contracts internaziunals vegnian suttamess al pievel per la votaziun.

Art. 59

Iniziativa dals chantuns

¹ Il cussegl grond u la regenza pon inoltrar, en num dal chantun, ina iniziativa dals chantuns a l'assemblea federala.

² L'inoltraziun d'ina iniziativa dals chantuns po er vegnir pretendida cun ina iniziativa dal pievel.

V. Structuraziun dal chantun

1. Vischnancas e collavuraziun intercomunala

A. Geners da vischnancas

Art. 60

Vischnancas politicas

¹ Las vischnancas politicas èn corporaziuns dal dretg public chantunal cun atgna persunalitad giuridica. Ellas sa cumponan da la totalitad da las persunas cun domicil en il territori communal.

² Ellas èn responsablas per tut ils fatgs locals che na cumpetan betg a las vischnancas burgaisas.

Art. 61

Vischnancas burgaisas

¹ Las vischnancas burgaisas sa cumponan da las burgaisas communalas e dals burgais communalas cun domicil en la vischnanca.

² Il status giuridic, las incumbensas e l'organisaziun da las vischnancas burgaisas sco er la fusiun cun las vischnancas politicas sa drizzan tenor la lescha.

B. Collavuraziun intercomunala e fusiun da vischnancas

Art. 62

Collavuraziun
intercomunala

¹ Per ademplier lur incumbensas pon las vischnancas collavurar cun autras vischnancas u organisaziuns. La lescha prevesa che vischnancas pon vegnir obligadas da collavurar.

² La lescha regla la collavuraziun intercomunala sco er la delegaziun d'incumbensas e garantescha ils dretgs politics da cundecisiun.

Art. 63

Fusiun

La fusiun da vischnancas vegn reglada da la lescha.

Art. 64

Promoziun da la
collavuraziun
intercomunala
e da fusiuns

Il chantun promova la collavuraziun intercomunala e la fusiun da vischnancas per garantir che lur incumbensas vegnian ademplidas a moda cunvegenta ed economica.

C. Posiziun ed organisaziun

Art. 65

Autonomia
comunala

¹ L'autonomia da las vischnancas è garantida. Sia dimensiun vegn determinada dal dretg chantunal.

² Las vischnancas èn spezialmain autorisadas da determinar lur organisaziun, d'instituir lur autoritads e lur administraziun sco er d'ordinar independentamain lur fatgs finansials.

Art. 66

Organs

¹ Ils organs obligatorics da las vischnancas politics èn:

1. la totalitad da las personas cun dretg da votar ch'exerciteschan lur dretgs politics a la radunanza comunala u a l'urna;
2. la suprastanza comunala;
3. ulteriuras autoritads a norma da la legislaziun.

² Las vischnancas pon remplazzar u cumplettar la radunanza comunala cun in parlament communal.

Art. 67

Survegianza

¹ La regenza ha la surveglianza da las vischnancas sco er da las purtadras e dals purtaders da la collavuraziun intercomunala.

² La surveglianza sa restrenscha sin la controlla giuridica, uschenavant che la lescha na dispona betg autramain.

³ En cas d'abus gravants po ina vischnanca vegnir messa sut curatella.

2. Regiuns²⁴

A. Divisiun dal territori chantunal

Art. 68²⁵

Regiuns

¹ Il chantun è dividi en las suandantas regiuns:

1. Alvra;
2. Bernina;
3. Engiadina Bassa/Val Müstair;
4. Plaun;
5. Landquart;
6. Malögia;
7. Moesa;
8. Plessur;
9. Partenz/Tavau;
10. Surselva;
11. Viamala.

² La lescha regla, a tge regiun che las vischnancas appartegnan.

Art. 69²⁶

²⁴ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

²⁵ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

²⁶ Aboli en la votaziun dal pievel ils 23 da sett. 2012, cun effect a partir dal 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

B. Posiziun giuridica ed incumbensas

Art. 70²⁷

Art. 71²⁸ Regiuns

¹ Las regiuns èn corporaziuns dal dretg public chantunal ed adempleschan unicamain las incumbensas che las vegnan delegadas dal chantun u da las vischnancas.

² L'organisaziun da las regiuns sco er ils dretgs politics sa drizzan tenor la lescha.

³ Las regiuns furman ils circuls da dretgira per las dretgiras regiunalas.

Art. 72²⁹

C. Organisaziun e surveglianza

Art. 73³⁰

Art. 74³¹

Surveglianza

¹ En il rom dal dretg chantunal exequescha la regenza la surveglianza da las regiuns. Da questa surveglianza è exceptada la surveglianza da la giustia.

² En il sector d'incumbensas delegadas da las vischnancas a las regiuns sa restrenscha la surveglianza a la controlla giuridica, uschenavant che la lescha na dispona betg autramain.

- ²⁷ Aboli en la votaziun dal pievel ils 23 da sett. 2012, cun effect a partir dal 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).
- ²⁸ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).
- ²⁹ Aboli en la votaziun dal pievel ils 23 da sett. 2012, cun effect a partir dal 1. da schan. 2018; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).
- ³⁰ Aboli en la votaziun dal pievel ils 23 da sett. 2012, cun effect a partir dal 1. da schan. 2018; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).
- ³¹ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

VI. Incumbensas publicas

1. En general

Art. 75

Princips

¹ Il chantun e las vischnancas promovon il bainstar e la segirezza sociala da la populaziun, da la famiglia e da las singulas persunas.

² Els s'engaschan per l'egualitad da las schanzas per tuts, spezialmain per l'egualitad da dunna ed um.

³ Els sustegnan l'iniziativa privata cun bunas cundiziuns da basa.

⁴ Cun ademplir incumbensas publicas sto vegnir schanegiada la basa da viver natirala.

Art. 76

Cumpetenza e collavuraziun

¹ Il chantun e las vischnancas adempleschan incumbensas ch'èn d'interess public, uschenavant che la purschida privata na tanscha betg. Las incumbensas sa drizzan tenor la constituziun e tenor las leschas.

² Il chantun, las regiuns e las vischnancas coopereschan per ademplir las incumbensas publicas. Tenor pussaivladad duai vegnir cuntanschida la collavuraziun cun persunas privatas.³²

Art. 77

Adempliment decentral da las incumbensas

Il chantun ademplescha incumbensas publicas a moda decentrala, oravant tut sch'il gener da l'incumbensa, il diever economic dals meds u l'adempliment efficaci da las incumbensas permettan quai.

Art. 78

Examinaziun da las incumbensas

La necessitad, l'efficacitad e la finanziaziun da las incumbensas publicas ston vegnir examinadas periodicamain.

2. Garanzia da l'urden public

Art. 79

Urden public e segirezza

¹ Il chantun e las vischnancas garanteschon l'urden public e la segirezza.

² Els prendan mesiras per proteger la populaziun da catastrofes e per mantegnair las funcziuns impurtantas dal stadi en situaziuns d'urgenza.

³² Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBI 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

3. Planisaziun dal territori, ambient, energia, traffic e telecommunicaziun

Art. 80

Planisaziun dal territori

Il chantun e las vischnancas prendan en mira ina utilisaziun ed in svilup cunvegnet, economic, coordinà e persistent dal territori chantunal. En quest connex resguardan els ils basegns dals umans e da l'ambient sco er l'urbanisaziun decentrala.

Art. 81

Proteccziun da l'ambient sco er proteccziun da la natira e da la patria

¹ Il chantun regla l'execuziun dal dretg federal davart la proteccziun da l'uman e da ses ambient natiral cunter effects nuschaivels e mulestus. Ils custs per evitar e per eliminar tals eveniments portan las chaschunadras ed ils chaschunaders.

² Il chantun e las vischnancas procuran per il mantegniment e per la proteccziun da la fauna e da la flora sco er da lur spazis da viver.

³ Els prendan mesiras per mantegnair e per proteger cuntradas e maletgs da vitgs, lieus istorics sco er objects natirals e bains culturals da valor.

Art. 82

Infrastructura

¹ Il chantun e las vischnancas procuran per in provediment commensurà dal territori chantunal cun aua e cun energia, cun colliaziuns da traffic sco er cun telecommunicaziun.

² Els promovan in provediment segir, sufficient ed ecologic cun energia, il consum spargnus e raziunal da quella sco er l'utilisaziun da las energias regenerablas.

³ Els procuran per in urden da traffic conform al basegn, ecologic ed economic e promovan il traffic public.

⁴ Il chantun promova la collavuraziun intercomunala e regiunala e garantescha la gulfivaziun da finanzas.

Art. 83

Auas

¹ Il chantun ha la surveglianza da las auas publicas e privatas. El regla l'utilisaziun da l'aua sco er da la forza idraulica.

² La suveranità da las auas publicas appartegna a las vischnancas.

Art. 83^a³³

Participaziuns ad ovas electricas a charvun

³³ Acceptada dal pievel ils 14 da zercl. 2015, entrada en vigur il 1. da nov. 2016; garanzia dals 27 da sett. 2016 (BBI 2016 7899 art. 3 3705).

Il chantun na sa participescha betg ad interpresas che fan investiziuns en ovras electricas a charvun. En il rom da sias pussaivladads giuridicas e politicas procura el che las interpresas cun participaziun dal chantun desistian da far investiziuns en ovras electricas a charvun.

4. Economia

Art. 84

Politica
economica

¹ Il chantun e las vischnancas creeschan bunas cundiziuns da basa per ina economia productiva e persistenta. Els fan ina promoziun activa da l'economia.

² Els promovon las stentas da l'economia en vista a la creaziun ed al mantegniment da piazzas da lavur.

³ Els sustegnan mesiras per la rescolaziun professiunala, per la furmaziun supplementara e per la reintegraziun sco er per la cumpatibilitad da professiun e da famiglia.

⁴ Els prendan mesiras per limitar tant sco pussaivel il dumber da regulaziuns e la chargia administrativa per interpresas, en spezial per las interpresas pitschnas e mesaunas (IPM).³⁴

Art. 85

Regals e
monopols

¹ Ils dretgs da regals dal chantun èn:

1. il regal da sal;
2. il regal da chatscha;
3. il regal da pestga.

² Il regal da minieras è in dretg da regal da las vischnancas.

³ Ils dretgs da regals dattan il dretg exclusiv d'utilisaziun. Il chantun respectivamain las vischnancas pon profiter sezs da quests dretgs u als surdar a terzas persunas.

⁴ Tras la lescha po il chantun fundar u pratitgar monopols, sche l'interess da la publicitad pretenda quai.

⁵ Dretgs privats existents restan salvads.

³⁴ Acceptada dal pievel ils 29 da schan. 2012, entrada en vigur il 29 da schan. 2012; garanzia dals 11 da mars 2013 (BBl 2013 2619 art. 1 cifra 4, 2012 195).

5. Fatgs socials, sanadad e famiglia

Art. 86

Integraziun

¹ Il chantun e las vischnancas procuran per in'assistenza, per in sustegn e per ina integriaziun suffizienta da persunas basegnusas.

² Els promovan l'integraziun sociala e professiunala da persunas ch'èn dischavantagiadas pervia d'in impediment, pervia d'ina malsogna u per auters motivs.

³ En il rom da quai ch'è economicamain supportabel s'engaschan els per ch'ìls impediments vegnian resguardads commensuradamain.

⁴ En il rom da lur pussaivladads procuran els per in access tenor ils basegns da las persunas impedidas als edifizis ed als stabiliments publics.

Art. 87

Sanadad

¹ Il chantun regla la sanadad publica.

² Il chantun e las vischnancas procuran per ina tgira e per in provediment medicinal convegnent, economic e suffizient.

³ Els promovan e sustegnan ensemen la prevenziun sanitaria sco er la profilaxa cunter toxicomania.

Art. 88

Famiglia

Il chantun e las vischnancas creeschon bunas cundiziuns da basa per famiglias.

6. Furmaziun, cultura e temp liber

Art. 89

Furmaziun

¹ L'instrucziun a las scolas publicas ha ina basa cristiana umanistica. Ella è confessiunalmain e politicamain neutrala ed è marcada da toleranza.

² Il chantun e las vischnancas procuran ch'ìls uffants e ch'ìls giuvenils survegnian ina instrucziun da scola elementara che correspunda a lur capacitads. Cun ina purschida da furmaziun adequata promovan els la reintegraziun en la societad d'uffants cun impediments.

³ Il chantun procura per l'instrucziun da scola mèdia, per la scolaziun e per la furmaziun supplementara professiunala sco er per l'access a scolas spezializadas superiuras ed a scolas autas. Per quest intent po el manar u sustegnair scolas. El fa atenziun d'avair ina purschida

decentrala da scolas medias e professionali e promova scolas spezialisadas superiuras e scolas autas en il chantun.

Art. 90

Cultura e perscrutaziun

Il chantun e las vischnancas promovon la lavur artistica, culturala e scientifica sco er il barat cultural. Per quest intent resguardan els la varietad linguistica e las particularitads regiunalas dal chantun.

Art. 91

Organisaziun dal temp liber e sport

Il chantun e las vischnancas sustegnan l'organisaziun raschunaivla dal temp liber, la lavur da giuventetgna ed il sport.

7. Collavuraziun internaziunala

Art. 92

Collavuraziun transcunfinala ed agid umanitar

¹ Il chantun sustegna e promova la collavuraziun transcunfinala.

² El sustegna l'agid umanitar per umans e pievels basegnus.

VII. Urden da finanzas

Art. 93

Princips

¹ Ils meds publics ston vegnir impundids a moda spargnusa, economica ed efficazia.

² Las finanzas duain, considerond il svilup economic, esser equilibradas a media vista.

³ Mintga expensa premetta ina basa legala, in conclus da credit ed ina permissiun da pajament.

⁴ Ils custs han da purtar da princip las chaschunadras ed ils chaschunaders.

Art. 94

Cumpetenzas fiscalas

¹ Las cumpetenzas dal chantun e da las vischnancas per incassar taglias vegnan fixadas tras la lescha.

² Las cumpetenzas fiscalas da las baselgias chantunalas e dals cumins-baselgia sa drizzan tenor las disposiziuns concernent il stadi e concernent las baselgias.

Art. 95

Principis da
l'imposiziun da
taglia

¹ Uschenavant ch'il gener da la taglia permetta, ston vegnir resguardads ils principis da la generalitad, da l'egualitad e da la capacitad economica per concepir las taglias.

² Las taglias ston vegnir fixadas uschia, che personas economicamain flaihlas vegnan schanegiadas, che la voluntad da prestar resta, che l'atgna prevenziun vegn promovida e che la capacitad da concurrer vegn mantegnida.

³ L'imposiziun dubla da taglia intercommunala è scumandada.

Art. 96

Gulivaziun da
finanzas

¹ Il chantun garantescha la gulivaziun da finanzas.

² La finamira da la gulivaziun da finanzas èn relaziuns equilibradas concernent la charga fiscal e concernent las prestaziuns da las vischnancas e da las regiuns.

³ La lescha po prevar ulteriuras contribuziuns per reducir dischequibers regiunals, per ademplir funcziuns spezialas tras ina vischnanca u tras ina regiun sco er per promover tschertas incumbensas.

Art. 97

Surveglianza da
las finanzas

Il cussegl grond ha la surveglianza da las finanzas. En questa lavur vegn el sustegni d'in organ da controlla independent.

VIII. Stadi e baselgias**Art. 98**

Baselgias
chantunales e
cumins-baselgia

¹ La baselgia evangelic-refurmada e la baselgia catolic-romana èn renconuschidas dal dretg public.

² La baselgia chantunala evangelic-refurmada e ses cumins-baselgia sco er la baselgia chantunala catolic-romana e ses cumins-baselgia èn corporaziuns dal dretg public.

³ Tras la lescha pon ulteriuras cuminanzas religiusas vegnir renconuschidas dal dretg public.

Art. 99

Autonomia

¹ Las baselgias chantunales e lur cumins-baselgia reglan lur fatschentas independentamain en il rom dal dretg chantunal.

² Ellas èn autorisadas d'incassar taglias da lur commembras e da lur commembers tenor ils principis valaivels per las vischnancas.

³ Ils cumins-baselgia han il dretg da tscherner e da relaschar lur spirituals.

⁴ Il chantun ha la surveglianza suprema da l'utilisaziun legala dals meds finansials e da l'observaziun da l'urden giuridic.

⁵ Tras la lescha po el incassar da persunas giuridicas ina taglia da cult.

Art. 100

Cuminanzas
religiusas dal
dretg privat

Las ulteriuras cuminanzas religiusas èn suttamessas al dretg privat.

IX. Midada da la constituziun chantunala

Art. 101

Revisiun totala e
parziala

¹ La constituziun po vegnir revedida totalmain u parzialmain da tut temp.

² Ina revisiun parziala po cumpigliar ina singula disposiziun u pliras disposiziuns cun in connex real.

³ Il pievel decida sin fundament d'ina iniziativa dal pievel u d'in conclus dal cussegl grond, sch'i duai vegnir instradada ina revisiun totala da la constituziun.

⁴ Tar ina revisiun totala po il project constituziunal cuntegnair, empè d'ina varianta tenor l'artitgel 19, ina u pliras variantes, davart las qualas i sto vegnir votà separadamain ordavant u il medem mument.

X. Disposiziuns finalas

Art. 102

Entrada en vigor

¹ Questa constituziun entra en vigor il 1. da schaner 2004.

² Sin quest termin vegn abolida la constituziun chantunala dal Grischun dals 2 d'october 1892.

³ Midadas da la constituziun chantunala dals 2 d'october 1892 che succedan tranter il conclus dal cussegl grond davart la constituziun e l'entrada en vigor da quella, vegnan integradas dal cussegl grond en la nova constituziun chantunala. Il conclus correspondent n'è betg suttamess al referendum.

Valaiivladad
limitada dal
dretg vertent

Art. 103

¹ Decrets ch'èn vegnids concludids d'ina autoritad che n'è betg pli cumpetenta u en ina procedura che n'è betg pli admissibla, restan en vigur.

² La midada da quests decrets sa drizza tenor questa constituziun.

³ Fin che las disposiziuns legalas correspundentas entran en vigur, valan vinavant las suandantas disposiziuns da la constituziun per il chantun Grischun dals 2 d'october 1892:

1. Art. 27 al. 1 e 2:

¹ Als departaments vegn dada ina cumissiun mintgamai elegida da la regenza per tractar tuttas dumondas impurtantas dals fatgs d'educaziun resp. da sanidad.

² La cumissiun d'educaziun consista da nov commembers, la cumissiun da sanidad da tschintg commembers. Il schef dal departament respectiv è ex officio president da la cumissiun. Ils ulteriurs commembers da la cumissiun vegnan elegids per quatter onns ed èn reelegibels.

2. Art. 39 al. 4:

Il cussegl cirquital sa cumpona dal president dal circul, da ses substitut ed, uschenavant che la constituziun cirquitala na prevesa betg in'atra cumposiziun, dals presidents communal da las vischnancas dal circul.

3. Art. 40 al. 5 frisas 2 e 3 sco er al. 6:

⁵ L'incassament da taglias communalas è admess subsidiarmain tenor principis gists e duaivels. L'incassament d'ina taglia a la funtauna e l'imposiziun d'ina taglia sin il gudogn e chapital a las persunas giuridicas cumpeta sulettamain al chantun.

⁶ Eventualas taglias progressivas na dastgan betg surpassar las tariffas da progressiun da la respectiva lescha chantunala da taglia. Las vischnancas n'èn betg autorisadas d'imponer taglias al chantun per sias immobiglias, ses edificis e per autras instituziuns statalas da tutta spezia.

⁴ Fin il pli tard ils 31 da december 2008 vala vinavant l'artitgel 38 alinea 2 da la constituziun chantunala dal Grischun dals 2 d'october 1892:

Els han il dretg da reglar tras ordinaziuns generalmain impegnativas lur fatschentas politicas ed administrativas, e d'incassar taglias cirquitalas tenor principis gists e duaivels per cuvrir lur expensas administrativas. Il dretg d'incassar ina taglia a la funtauna ha exclusivamain il chantun. Eventualas taglias progressivas na dastgan betg surpassar las tariffas da la respectiva lescha chantunala da taglia.

Art. 104Adattaziun da la
legislaziun

¹ Sch'i sto vegnir relaschà nov dretg u vegnir midà dretg existent sin fundament da questa constituziun, sto quai succeder senza retard.

² La regenza sutta metta al cussegl grond entaifer trais onns dapi l'entrada en vigor da questa constituziun propostas per l'adattaziun necessaria da la legislaziun.

Art. 105Autoritads e
dretgiras

¹ Cun resalva da las suandantas excepziuns restan las commembras ed ils commembers da las autoritads e da las dretgiras en uffizi fin a la scadenza da la perioda d'uffizi tenor il dretg vertent:

1. La perioda d'uffizi da las commembras e dals commembers dal cussegl grond sco er da lur suppleantas e suppleants vegn prolungada fin ils 31 da fanadur 2006.
2. La perioda d'uffizi da las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals sco er da lur substitutas e da lur substituts vegn prolungada fin ils 31 da fanadur 2006.
3. La perioda d'uffizi da las commembras grischunas e dals commembers grischuns dal cussegl dals chantuns vegn prolungada fin ils 25 da november 2007.

² Per novas elecziuns e per elecziuns complementaras valan las disposiziuns da questa constituziun.

³ Commembras e commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala basegnan fin al decret da disposiziuns legalas respectivas la permissiun da la cumissiun da giustia dal cussegl grond per tut exercizi d'ina occupaziun accessorica. Questas activitads na dastgan betg pregiuditgar l'adempliment illimità da las obligaziuns d'uffizi, l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira. La cumissiun da giustia po fixar ina reducziun adequata da la dimensiun da lavur u in'obligaziun da restituziun per l'indemnisaziun retratga exequind l'occupaziun accessorica. Las disposiziuns per commembras e per commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala restan applitgables.

⁴ Per la procedura da dretg costituziunal vegnan applitgadas confirm al senn las prescripziuns davart la procedura davant la dretgira administrativa fin al decret da las disposiziuns legalas correspudentas.

Art. 106

Dretgs politics

¹ La reussida e la valaivladad d'iniziativas dal pievel e da referendums annunziads a la chanzlia chantunala avant l'acceptaziun da questa constituziun, vegnan giuditgads tenor il dretg vertent.

² Ils projects deliberads dal cussegl grond fin a l'entrada en vigur da questa constituziun èn suttemess a la votaziun dal pievel tenor il dretg vertent.

³ Iniziativas dal pievel per ina revisiun parziala da la constituziun vertenta che vegnan inoltradas fin a l'acceptaziun da la nova constituziun, transfurma il cussegl grond en projects per ina revisiun parziala da la nova constituziun.

Art. 107

Corporaziuns
regiunalas

¹ Organisations regiunalas da la collavuraziun intercomunala che n'èn anc naginas corporaziuns regiunalas il mument da l'entrada en vigur da la nova constituziun, vegnan tractadas fin ils 31 da december 2006 sco corporaziuns regiunalas.

² A la supranza da las corporaziuns regiunalas cumpeti da far propostas a las vischnancas ed als organs cumpetents fin ils 31 da december 2004 per la futura concepziun d'ina corporaziun regiunala.

Art. 108³⁵

Circuls, districts,
corporaziuns re-
giunalas

¹ Ils circuls che adempleschan las incumbensas delegadas da las vischnancas existan vinavant, e quai fin dus onns suenter che la divisiun dal chantun en regiuns sco corporaziuns dal dretg public chantunal è entrada en vigur. La perioda d'uffizi da las presidentas e dals presidents sco er da lur suppleantas e da lur suppleants dals ulteriurs circuls sa prolungescha fin al mument da l'aboliziun.

² Fin la fin da l'onn 2016 furman ils districts ils circuls da dretgira per la giurisdicziun civila e penala. Lur posiziun giuridica sa drizza tenor la lescha.

³ A partir dal mument che la divisiun dal chantun en regiuns è entrada en vigur na dastgan vegnir delegadas pli naginas incumbensas als circuls ed a las corporaziuns regiunalas.

⁴ La responsabladad dal stadi per ils circuls, per ils districts e per las corporaziuns regiunalas sco er lur surveglianza è garantidas durant lur entra existenza en la dimensiun ch'era previssa en la constituziun dal chantun Grischun dals 18 da matg 2003 / 14 da settember 2003.

³⁵ Acceptada dal pievel ils 23 da sett. 2012, entrada en vigur il 1. da mars 2014, ils alineas 2-4 il 1. da schan. 2015; garanzia dals 23 da sett. 2013 (BBl 2013 7827 art. 1 cifra 4 3931).

Tavla da materia

I. Disposiziuns generalas e princips da l'agir dal stadi

Il chantun Grischun	Art. 1
Relaziuns cun la confederaziun, cun ils chantuns e cun l'exteriur	Art. 2
Linguas	Art. 3
Separaziun e limitaziun da las pussanzas	Art. 4
Stadi da dretg	Art. 5
Responsabladad individuala e sociala	Art. 6

II. Dretgs fundamentals e finamiras socialas

Dretgs fundamentals e finamiras socialas	Art. 7
Garanzias da procedura e protecziun legala	Art. 8

III. Dretgs politics

1. En general

Dretg da votar e d'eleger	Art. 9
Princips d'elecziun e da votaziun	Art. 10
Cumpetenzas electoralas	Art. 11

2. Iniziativa dal pievel

Object	Art. 12
Furma	Art. 13
Nunvalaivladad	Art. 14
Procedura	Art. 15

3. Referendum

Referendum obligatoric	Art. 16
Referendum facultativ	Art. 17
Dretg d'urgenza	Art. 18
Dumondas da princip e variantas	Art. 19

4. Partidas politics

Posiziun	Art. 20
----------	---------

IV. Autoritads e dretgiras

1. En general

Elegibladad	Art. 21
Incumpatibilitads	Art. 22
Perioda d'uffizi	Art. 23

Immunitad	Art. 24
Infurmaziun	Art. 25
Responsabladad dal stadi	Art. 26

2. Il cussegl grond

A. Organisaziun

Cumposiziun ed elecziun	Art. 27
Posiziun da las commembras e dals commembers dal cussegl grond	Art. 28
Publicitad da las sesidas	Art. 29

B. Incumbensas

Princip	Art. 30
Legislaziun	Art. 31
Ulteriuras cumpetenzas legislativas	Art. 32
Surveglianza e surveglianza suprema	Art. 33
Planisaziun	Art. 34
Finanzas	Art. 35
Elecziuns	Art. 36
Grazia	Art. 37

3. La regenza

A. Organisaziun

Cumposiziun	Art. 38
Elecziun	Art. 39
Presidi	Art. 40
Occupaziun accessoricca e represchentanza d'interess	Art. 41

B. Incumbensas

Incumbensas da la regenza	Art. 42
Direcziun da l'administraziun	Art. 43
Cooperaziun en il cussegl grond	Art. 44
Legiferaziun	Art. 45
Finanzas	Art. 46
Ulteriuras incumbensas	Art. 47
Situaziuns extraordinarias	Art. 48

C. Administraziun

Departaments e chanzlia chantunala	Art. 49
Ulteriuras purtadras ed ulteriurs purtaders d'incumbensas publicas	Art. 50

4. Dretgiras

Independenza ed imparzialitad	Art. 51
Finanzas, cooperaziun en il cussegl grond e legislaziun	Art. 51a
Surveglianza da la giustia	Art. 52
Publicitad da las tractativas giudizialas	Art. 53
Giurisdicziun civila e penala	Art. 54
Giurisdicziun costituziunala ed administrativa	Art. 55
Ulteriuras autoritads giudizialas sco er autoritads extrajudizialas	Art. 56

5. Diever dals dretgs da cooperaziun en la confederaziun

Cussegl dals chantuns	Art. 57
Referendum chantunal	Art. 58
Iniziativa dals chantuns	Art. 59

V. Structuraziun dal chantun

1. Vischnancas e collavuraziun intercommunala

A. Geners da vischnancas

Vischnancas politicas	Art. 60
Vischnancas burgaisas	Art. 61

B. Collavuraziun intercommunala e fusiun da vischnancas

Collavuraziun intercommunala	Art. 62
Fusiun	Art. 63
Promoziun da la collavuraziun intercommunala e da fusiuns	Art. 64

C. Posiziun ed organisaziun

Autonomia communal	Art. 65
Organs	Art. 66
Surveglianza	Art. 67

2. Regiuns

A. Divisiun dal territori chantunal

Regiuns	Art. 68
<i>Aboli</i>	Art. 69

B. Posiziun giuridica ed incumbensas

<i>Aboli</i>	Art. 70
Regiuns	Art. 71
<i>Aboli</i>	Art. 72

C. Organisaziun e surveglianza

	Art. 73
Surveglianza	Art. 74

VI. Incumbensas publicas**1. En general**

Principis	Art. 75
Cumpetenzza e collavuraziun	Art. 76
Adempliment decentral da las incumbensas	Art. 77
Examinaziun da las incumbensas	Art. 78

2. Garanzia da l'urden public

Urden public e segirezza	Art. 79
--------------------------	---------

3. Planisaziun dal territori, ambient, energia, traffic e telecommunicaziun

Planisaziun dal territori	Art. 80
Protecziun da l'ambient sco er protecziun da la natira e da la patria	Art. 81
Infrastructura	Art. 82
Auas	Art. 83
Participaziuns ad ovras electricas a charvun	Art. 83a

4. Economia

Politica economica	Art. 84
Regals e monopols	Art. 85

5. Fatgs socials, sanadad e famiglia

Integraziun	Art. 86
Sanadad	Art. 87
Famiglia	Art. 88

6. Furmaziun, cultura e temp liber

Furmaziun	Art. 89
Cultura e perscrutaziun	Art. 90
Organisaziun dal temp liber e sport	Art. 91

7. Collavuraziun internaziunala

Collavuraziun transcunfinala ed agid umanitar	Art. 92
---	---------

VII. Urden da finanzas

Principis	Art. 93
-----------	---------

Cumpetenzas fiscalas	Art. 94
Principis da l'imposiziun da taglia	Art. 95
Gulivaziun da finanzas	Art. 96
Surveglianza da las finanzas	Art. 97

VIII. Stadi e baselgias

Baselgias chantunalas e cumins-baselgia	Art. 98
Autonomia	Art. 99
Cuminanzas religiusas dal dretg privat	Art. 100

IX. Midada da la constituziun chantunala

Revisiun totala e parziala	Art. 101
----------------------------	----------

X. Disposiziuns finalas

Entrada en vigur	Art. 102
Valaivladad limitada dal dretg vertent	Art. 103
Adattaziun da la legislaziun	Art. 104
Autoritads e dretgiras	Art. 105
Dretgs politics	Art. 106
Corporaziuns regiunalas	Art. 107
Circuls, districts, corporaziuns regiunalas	Art. 108

